

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)
Volume 4 Issue 3, p. 83-94, October 2012

**Hindistan`dan İngilizleri Kovma ve Yeni Bir Sömürge Kurmaya
Yönelik Proje: Fransa – Rusya Gizli Görüşmeleri (1800)**
*A Project to Throw Britain Out of India and Create a New Colony: France-Russia
Secret Meetings (1800)*

Doç. Dr. Osman KÖSE
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Öz

Mısır seferinden Fransa'ya döndükten sonra İ. Konsül olarak tüm yetkileri elinde toplayan Napolyon Bonapart, İngiltere ile barış yapma girişimleri sonuçsuz kalınca Rusya ile yakınlaşma siyasetine girdi. Fransa ve Rusya İngiltere'yi Hindistan'dan atmak için ortaklaşa ayrıntılı bir plan hazırladılar. Bu plana göre Tuna Nehri üzerinden Karadeniz'e taşınacak Fransız askerlerine Rusya Karadeniz'i aşarak Orta Asya üzerinden Hindistan'a ulaşmaları için yardımcı olacaktı. İngilizler Hindistan'dan atılarak Hindistan ve İran'da Rus hakimiyeti kurulacaktı. Bu projeye göre Fransa da Doğu Akdeniz'de Mısır ve Suriye'ye hakim olacak Avusturya'ya da Bosna-Hersek, Eflak-Bogdan ve Bulgaristan verilecekti. Bu makale Rus Çarı I. Pavlo'nun öldürülmesi ile akım kalan projenin Fransız ve Rus temsilcileri arasında 1800 yılında cereyan eden gizli proje görüşmelerini Osmanlı arşiv belgelerinin ışığında incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Osmanlı devleti, Fransa, Avusturya, Mısır, Hindistan, Sömürge

Abstract

After Napoleon Bonaparte returned from his Egyptian expedition, he took over the control of France. As peace negotiations with Britain were delayed, he approached Russia. In 1800 France and Russia prepared a joint action plan to throw the British out of India. According to this plan, French soldiers would reach to the Black Sea by way of the Danube and Russia would help them cross the Black Sea and reach to India through Central Asia. Then, they would throw the British out of India and establish a Russian rule there. Furthermore, France was to control Syria and Egypt in the Eastern Mediterranean and Austria would be given Bosnia and Herzegovina, Wallachia, Moldavia and Bulgaria. This article analyzes the secret negotiations of the unfinished project, which was abandoned because of the assassination of Czar Paul I, in light of Ottoman archival documents.

Key Words: Russia, Ottoman Empire, France, Austria, Egypt, India, Colony

Giriş

Sömürgecilik, farklı uygulamalar şeklinde olsa da tarihin her safhasında hep olagelmıştır. Siyasal anlamda ve öncekilerden farklı olarak Sömürgecilik, 15. yüzyılın

sonlarından itibaren dünya tarihinde yerini almış bir uygulamadır. Sömürmek, kelime olarak “*Büyük bir iştahla yiyip bitirmek, hiçbir şey bırakmamak*” anlamındaysa da siyasi anlamda “*Bir yerin iktisadi kaynaklarını kendi faydasına kullanmak*” olarak tarif edilmektedir¹. Sömürgecilik, bir devletin veya milletin, zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip olan fakat bunu muhafaza etmek için siyasi ve askeri gücü olmayan devletleri ve toplumları zorla yönetimi altına, ekonomik değerlerini de denetimi altına alması ve kullanmasıdır.

Sömürgeci devletler, sömürü altına aldıkları toplumların yer altı ve yer üstü kaynaklarını istedikleri şekilde ve oranda aldıkları ve ana vatanlarına transfer ettikleri gibi, bu ülkelerin kültürel yapılarında da büyük tahribatlara sebep olmaktadır. Sömürüye maruz kalan toplumların kültürleri büyük oranda yozlaşmaya uğrar; tarihleri, dilleri ve dinleri zorla değiştirilmeye maruz kalır². Genelde sömürülen devletler ve toplumlar güçsüz oldukları için, sömürgecilerin “*medeniyet ve refah götürme*” politikalarının aksine sömürgeci devlet hâkimiyetinde eski dönemlerinden çok daha olumsuz bir yaşam ve güvenlik içinde hayat sürmeye devam ederler. Sömürgeciliğin uygulanış şekli ve yöntemi zamana ve coğrafyaya göre farklılıklar göstermektedir.

15. yüzyılın sonlarında Portekiz ve İspanya ile başlayan sömürgecilik, bu asırdan sonra hızla yayılmaya başlamıştır. Asya ve Amerika’yı hedef alan sömürgecilik, yine 15. yüzyıldan itibaren zenci köle ticaretini hedefleyerek Afrika’yı da içine almıştır. Portekiz ve İspanya’dan sonra diğer Avrupa devletleri de bu furyaya katılmışlardır. Bu ülkelerden sonra aktif olarak sömürge elde etme yarışına katılan devlet İngiltere olmuştur. Portekiz ve İspanya sömürgelelerini de ele geçirmeye yönelik faaliyet gösteren İngiltere, yedi yıl savaşları sonunda (1756-1763) Hindistan’ı tamamen sömürgeleştirerek dünyanın en büyük sömürgeci devleti haline gelmiştir. Sömürge kurma girişimlerine Fransa 17. yüzyıl ve Rusya da 18. yüzyılda başlamıştır.

Bu makalede, 18. asrın yarılarında İngiliz sömürgesi haline gelen Hindistan’dan İngilizleri atarak, yerine Rusya sömürgesinde İran, Afganistan, Buhara ve Hindistan’ı içine alan coğrafyada büyük bir doğu imparatorluğu kurmayı, Fransa sömürgesinde Suriye ve Mısır’ı içine alan Doğu Akdeniz hakimiyeti kurmayı planlayan ve Avusturya’ya da Sırbistan, Bosna-Hersek, Eflak – Buğdan ve Bulgaristan’ı vermeyi hedefleyen Fransa’da I. Konsül Napolyon Bonapart ve Rus Çarı I. Pavlo arasında 1800 yılı başlarından başlayarak bir yıl kadar süren görüşme ve tartışmaları içeren gizli bir proje ele alınmaktadır.

A – Proje Görüşmeleri Öncesinde Fransa ve Rusya

Napolyon Bonapart (1769-1821), Hindistan’da sömürge imparatorluğu kuran, Asya ve Afrika’da da bu yönde üstünlük sağlayan İngiltere’nin sömürgelemleriyle bağlantısını kesmeye ve zengin sömürgelemler elde etmeye yönelik olarak 1798 yılında çıktığı Mısır seferinde, İngiliz

¹ D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 1994, s. 997.

² Sömürgeci devletlerin çağlar boyu kullandığı araç ve metotlar için bakınız: Ali Demir, “Sömürge Devletlerinin Kullandığı Sömürgecilik Araç ve Metotları Vaka Analizi: Belçika Krallığı’nın Kongo’daki Sömürge Dönemi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl 7, Sayı 14, s. 116 – 141.

donanmasını yenilgiye uğratarak Malta'yı işgal etmiş ve Kahire'ye kadar ulaşmıştı³. Mısır'da güçlü bir Osmanlı direnişi ile karşılaşan Bonapart, buradaki mücadeleyi kaybedince yerine yardımcısı Kleber'i bırakarak Mayıs 1799 tarihinde Mısır'dan ayrılarak Fransa'ya dönmüştü⁴.

Bonapart'ın mağlubiyeti, her ne kadar İngiltere, Rusya ve İki Sicilya devletiyle Osmanlı Devleti'nin yaptığı anlaşma gereği onun sahip olduğu siyasi ve askeri destekten kaynaklanıyorsa da, gerçek olan Osmanlı donanmasının ve ordusunun üstün gayretlerinin neticesidir. Hatta bir ara Fransa ile İngilizlere karşı ittifak kurma aşamasında olan Osmanlı himayesindeki Garpocakları korsanları dahi bundan vazgeçirilerek güçlerini topyekün Fransa'ya karşı seferber etmeleri sağlanmıştır⁵.

Bonapart, Fransa'ya döndükten sonra iç siyasi durumdan kimsenin hoşnut olmadığını gördü. İhtilalden sonra güçlü bir siyasi hava oluşturulamamış ve halk mevcut durumdan memnun değildi. Bu durumundan istifade eden Bonapart, Direktuar İdaresi ve Meclis'e karşı harekete geçerek 9 Kasım 1799'da parlamentoyu kapattı ve tüm yetkileri üç kişiden oluşan konsül heyetine bıraktı. Dolayısıyla kendisini Birinci Konsül seçtirerek 31 yaşında, çok genç denecek bir yaşta Fransa'nın yönetimini eline aldı. Bonapart, yetkileri eline aldıktan sonra idari, mali, askeri ve siyasi alanda çok sayıda düzenlemeler yaparak Fransa'da iç huzuru ve güveni sağladı⁶.

Onun iç ve dış politikada başarılar göstermesi kral ve cumhuriyet taraftarlarınca hoş karşılanılmıyordu. Cumhuriyetçiler bir suçunu bularak Bonapart'ı idam etmenin yollarını ararken, tiyatroya giderken kendisine yapılan bir suikast girişimi ona muhaliflerini ortadan kaldırma ve sindirme fırsatını verdi⁷.

Bonapart, Mısır meselesinde karşısında olan ve Avrupa'da Fransa ile harp etmekte olan İngiltere ve Avusturya ile barış yapma yollarını aramaya başladı. İngiltere açısından Fransa ile barışa engel olan Mısır'dan vazgeçmemesiydi. Hindistan yolu üzerinde stratejik bir yerde olan Mısır'ın Fransa'nın eline geçmesi İngiltere'nin doğu ile irtibatının kesilmesi anlamına geliyordu. İngiltere, Avusturya'ya da mali bakımdan baskı yaparak onun Fransa ile bir antlaşma yapmasına engel olmuştu. 25 Aralık 1799 tarihinde Fransa'nın antlaşma önerisi İngiltere tarafından reddedildi⁸.

Avusturya da Fransa ile bir antlaşma yapmaya yanaşmıyordu. Bonapart, savaşta Avusturya'yı mağlup ederek İngiltere'den ayrabileceğini düşünüyordu. Bu gelişmeler sonunda 14 Haziran 1800 tarihinde Marengo zaferini kazanan Bonapart, hem iç ve hem de dış siyasette güçlü bir kişilik olduğunu gösterdi. Marengo zaferi ona büyük ufuklar açtı. Dindar

³ 18. Yüzyılda Mısır'ın en çok ticaret yaptığı ülke Fransa'ydı. Bruce McGowan, "Ayanlar çağı, 1699- 1812", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Edit. Halil İncalcık – Donalt Quataert, İstanbul 2004, s. 855 – 856.

⁴ Nicolea Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2009, C. 5, s. 122.

⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, İstanbul 1292, c. 7, s. 105.

⁶ Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, V, Ankara 2011, s. 2795.; Bu konuda bazı tarihçiler Bonapart döneminde de önceki yönetimlerde olduğu gibi iç kargaşa ve ekonomik sıkıntının sürdüğünü ileri sürmektedirler. A. Aulard, *Fransa İnkılabının Siyasi Tarihi Demokrasinin ve Cumhuriyetin Kaynakları ve Gelişmesi (1789 – 1804)*, Çev. Nazım Poroy, III, Ankara 1987, s. 997.

⁷ Ahmet Cevdet Paşa, *aynı eser*, s. 107.

⁸ İsmail Soysal, *Fransız İhtilali ve Türk Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789 – 1802)*, Ankara 1987, s. 306.

bir kişiydi ve bu nedenle ülke içinde ve dışında Katolik kilisesinin etkisinin artırılması yönünde gayretler gösterdi. Marengo zaferinden sonra Avusturya ile mücadele biraz daha devam ettiyse de 9 Şubat 1801`de iki ülke arasında barış antlaşması imzalandı ⁹.

Fransa, İngiltere ve Avusturya ile barış yolları ararken Rusya ile buna benzer bir düşüncesi bulunmuyordu. Rusya Akdeniz`de rakip olarak görülüyordu. Fakat İngiltere ile anlaşma umutları kalmayınca Rusya ile yakınlaşmaya başladı. Bonapart`ın asıl hedefi Mısır ve Suriye`yi almak, İngiltere`nin sömürgesi Hindistan yolu üzerinde bir tehdit oluşturarak onun sömürgelerle bağlantısını kesmekti. Dönemin güçlü diğer devletlerini tamamen karşısına alarak bunu yalnız başına başaramayacağını Mısır seferinde çok iyi öğrendiğinden uluslararası siyasi dengeleri gözetmeye başladı. Marengo zaferinden sonra oluşan uluslararası siyasi ortamı iyi gözetleyen Bonapart, bu emelini gerçekleştirmek için Rusya`yı ve hatta daha önce öneri götürdüğü Avusturya`yı yanına alabileceğini düşünerek bu düşüncesini fiiliyata geçirmek için gizli olarak bu devletlerle görüşmelere başladı. Rus tahtında oturan I. Pavlo`nun bu sıralarda sahip olduğu içe kapanık politikadan sıyrılarak aktif dünya siyasetiyle ilgilenme düşünceleri Bonapart`ın hayallerinin gerçekleşmesine imkan tanıyacak gibiydi.

II. Katerina`nın 1796 tarihinde ölümü üzerine Rus çarı olan I. Pavlo, barış taraftarı bir kişi olmasına rağmen iktidarının ilk yıllarından sonra bu politikasından vazgeçerek uluslar arası olaylarda daha aktif roller almaya başlamıştı<sup>10</sup>. 1798 yılında Fransa`ya karşı oluşturulan II. Koalisyona İngiltere, Osmanlı Devleti, Avusturya, Napoli ve Portekiz`in yanında yer aldı. Fakat 14 Haziran Marengo zaferinden sonra dış politika değişikliğine giderek Fransa`ya yanaşmaya başladı. Rusya, ortağı Avusturya`ya İtalya`ya tamamen hakim olma düşüncesi taşıdığı için kırılmıştı¹¹. Bu ortamı iyi değerlendiren Bonapart, izlediği politika gereği İtalya için savaştığı Avusturya ve Rusya ile ayrı ayrı ve bağımsız olarak görüşmelere başladı. Müteveffa Rus hükümdarı Çariçe II. Katerina`nın her zaman Hindistan`a kadar ulaşmak ve oradaki zenginliklerden faydalanma düşünceleri olmuştu. Oğlu I. Pavlo`da iktidarının ilk yıllarından sonra annesinin hayallerini ihya düşüncesi hakim olmaya başlamıştı. Bu nedenle Bonapart`ın I. Pavlo`yu kolayca yanına çekebileceği kesindi. Rusya`yı Fransa`ya yakınlaştıran diğer bir amil ise İngiltere`nin deniz ticaretinde Fransa gemilerinin yanında dost olarak görülen devletlerin gemilerini de araması ve Fransa`dan alınan ve bu ülkeye götürülen malları müsadere etmeye başlamasıydı¹².

Bonapart, bu sıralarda Rusya`nın gönlünü celbetmek ve bu zamana kadar oluşan kaos ve savaş bulutlarını dağıtmaya yönelik olarak I. Pavlo`nun da hoşuna gidecek olan iki önemli siyasi adım attı. İngiltere ve Rusya bloğunu parçalamaya yönelik olan bu adımlar şunlardı:

1 - Fransa`da esir bulunan 6 - 7 bin kadar Rus askerinin serbest bırakılacağı I. Pavlo`ya bildirildi. Askerler, üniformaları giydirilerek, teçhizatları verilerek ve bedelsiz olarak serbest bırakılacak ve bu durum Rusya`nın çok hoşuna gidecekti.

2 - Malta adasının Rusya`ya vereceğini bildirdi. Bonapart`ın Mısır`a giderken işgal ettiği Malta`yı 5-6 bin Fransız askeri koruyordu. Fransa`nın Akdeniz`den çekilmesinden sonra

⁹ Ahmed Cevdet Paşa, *aynı eser*, s. 106.

¹⁰ I. Pavel, öncesi ve sonraki hükümdarlarla kıyaslandığında başarılı biri olarak görülmez. Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917`ye Kadar*, Ankara 1987, s. 294 – 296.

¹¹ Midhat Sertoğlu, *aynı eser*, s. 2785.

¹² İsmail Sosysal, *aynı eser*, s. 307.

Malta'yı muhasara eden İngilizlerin burayı alması an meselesiydi. Bu durumu iyi değerlendiren Bonapart, Malta'yı burada ikamet eden şövalyelere bırakmak istemediğinden, şövalyelerin saygı duyduğu Rus İmparatoru I. Pavlo'ya terketmeyi uygun buldu. Bu şekilde Rusya ile İngiltere karşı karşıya geleceklerdi.

Dış politkada aktif bir siyaset takip etmek isteyen I. Pavlo, Fransa'nın sunduğu önerilere kayıtsız kalmadı. I. Pavlo'nun Fransa'ya yanaşma konusundaki tasavvurları, aslında değişmeye başlayan uluslararası dengenin de bir yansımasıydı. I. Pavlo, Fransa'nın Akdeniz'de ve dünya siyasetindeki etkinliğinin büyük oranda kaybolduğunu, Fransa tehlikesinin kalmadığını görüyor ve İngiltere'nin gerek Akdeniz ve gerekse dünyada tek başına sivri bir güç olmaya başladığı hesaplarını yapıyordu. Yani Rus dış politikası ve Rusya'nın hedeflerine yönelik olarak Fransa tehlikesi yerine İngiltere tehlikesi nüksetmeye başlamıştı.

Bu nedenle, Bonapart'ın esirleri serbest bırakabileceği haberi I. Pavlo tarafından çok iyi karşılandı. Buna karşılık vermek üzere Paris'e bir General elçi olarak gönderilmişti. Rus general aynı zamanda Malta'yı Fransızlardan teslim almakla da görevliydi. General Paris'e geldiğinde Malta'nın İngiltere'nin eline geçtiği haberi Petersburg'a ulaştı. Bu gelişme her şeyi değiştirdi ve Rusya ile İngiltere karşı karşıya geldi. Çar I. Pavlo, Malta'nın boşaltılması ve Rusya'ya teslimi için İngiltere'yi uyardıysa da bu dikkate alınmadı. İngiltere'nin fütursuz davranışına Rusya çok sert tepki göstererek limanlarında ticari amaçla bulunan 300 civarındaki İngiliz ticaret gemisine el koydu. İngiltere de bunu karşılıksız bırakmadı ve kendi limanlarında aynı maksatlarla demirleyen Rus, İsveç ve Danimarka gemilerini tevkif etti. Bonapart'ın aradığı buydu ve doğal olarak Rusya, İngiltere ittifakından ayrılarak Fransa'nın yanına gelmişti¹³.

Fransa ile Rusya arasında dünyanın paylaşılması olarak adlandırılabilir görüşmeler çok önceleri başlamıştı fakat bu gelişmeler üzerine daha da hız kazandı. İki ülke arasında Bonapart ve I. Pavlo'nun izinleri ve bilgisi dahilinde yürütülen bu görüşmelerin başlama tarihini net olarak belirlemek zordur. Osmanlı arşiv belgelerine göre bu görüşmelerin Marengo Savaşı öncesi hatta 1800 yılının ilk aylarında başladığı sanılmaktadır.

Rusya ile İngiltere arasındaki ilişkiler resmen kopunca, Fransa ve Rusya arasında ilkönce barış anlaşması imzalandı. Gizli görüşmeler de istenilen şekilde ve başarıyla sonuçlanınca, Fransa – Rusya gizli ittifak için görüşmelerine başlandı. Bu gizli görüşmelere göre dış politikada büyük bir proje hayata geçirilecekti. Rusya, İran, Afganistan, Buhara ve Hindistan'ı aldıktan sonra İngilizleri buralardan atarak doğuda büyük bir sömürge imparatorluğu kuracaktı. Fransa, Suriye ve Mısır'a yerleşerek doğu Akdeniz'e hakim olacaktı. Projenin hayata geçirilmesi için Avusturya'nın da muvafakati alındı ve onun da Sırbistan, Bosna – Hersek, Eflak – Buğdan ve Bulgaristan'ı almasına rıza gösterilecekti¹⁴. Bu projeye göre Osmanlı Devleti'nin Avrupa, Asya ve Kuzey Afrika'da büyük toprak parçaları üç devlet tarafından pay ediliyordu¹⁵.

¹³ Ahmed Cevdet Paşa, *aynı eser*, s. 110.

¹⁴ Midhat Sertoğlu, *aynı eser*, s. 2795.

¹⁵ Aslında proje görüşmelerinin yapıldığı sıralarda Paris'te bulunan Osmanlı elçisi Esseyid Ali Efendi de İstanbul'dan aldığı emir gereği Fransa ile bir barış zemininin kurulmasına yönelik faaliyetlerde bulunuyordu. Osmanlı Devleti'ne göre Bonapart'ın yenilgisinden sonra bir Fransa tehlikesi

B – Projenin Detayları

Osmanlı arşiv kayıtlarından, Rusya ile Fransa arasındaki görüşmelerin 1800 yılının başlarında cereyan ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü vesikadaki “*iş bu binsekizyüz senesinin Mayıs evailinde ordu sevk olunursa*” ibaresinden, anlaşmanın hazır hale gelmesi ve ordunun tedarikatı için gerekli zaman da dikkate alınacak olunursa bunun 1800 yılı Mart ayı veya öncesine tesadüf edebileceği tahmin edilebilir¹⁶. Bu dönemde, Fransa ile Rusya ve Avusturya'nın harp halinde ve düşman devletler olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla görüşmeler bu şartlarda ve büyük gizlilik içinde yürütülmüştür. Aynı yılın sonlarına doğru uluslararası siyasi havanın değişmesi üzerine bir mutabakatla sonuçlandırıldığı anlaşılmaktadır.

Hindistan, zengin kaynakları ve geniş topraklarıyla sanayileri gelişen Avrupa ülkelerinin iştahını kabartan bir coğrafyaydı. Bu bölgenin denetim altına alınmasının Avrupa ticaretine büyük katkıları olacağı muhakkaktı. Fransa açısından bakıldığında ise büyük emekler sarf ederek ve bedeller ödeyerek Hindistan'a yerleşen İngilizleri buradan kovmak dünya siyasetinde kendilerini popüler hale getireceğinden, ondokuzuncu 19. asrın en şöhretli devleti olacaktı.

Hazırlanan projeye göre, Fransa ve Rusya Hindistan'a 70 bin asker çıkaracaklardı. Fransa askerleri Avusturya toprağından geçerek, Tuna'dan Karadeniz sahillerine inecekti. Fransa, Avusturya ile yaptığı görüşmeler sonucunda Avusturya'dan bu güvenceyi almış bulunuyordu. Her sınıftan seçilecek olan Fransız askerleri kayıklara bindirilerek Tuna nehrinden Karadeniz kıyısına taşınacaktı. Aynı zamanda Rusya'da 25 bin düzenli Rus askeri ile 10 bin Kazak'ı Ejderhan'da hazır hale getirecekti. Burada toplanan 35 bin Rusya askeri gemilerle Hazar denizi üzerinden Astarabad'a geçirilecek ve burada Fransa askerlerinin gelmelerini bekleyeceklerdi. Tuna yoluyla Karadeniz'e taşınan Fransız askerleri, Rusların tedarik ettikleri “*Transpor*” gemileriyle Karadeniz'den Azak'a ve oradan Taygan'a geçirilerek Ten nehrinin sağ kenarını takiben Beyakızbeyanke adlı Kazak köyüne çıkarılacaktı. Buradan nehri geçtikten sonra Volga nehri kenarında olan Cariciye şehrine yakın bir noktaya kadar karadan gidilecek ve buradan kayıklarla Ejderhan'a geçirilecekti. Ejderhan'dan tüccar gemileriyle İran'da bulunan Astarabad şehrine ulaşılacaktı¹⁷.

Astarabad şehri Fransa ve Rusya askerlerinin toplanma merkezi olarak tayin edildiğinden, askeri amaçlı olarak silah, mühimmat, erzak ve diğer levazımat ile kalma ve barınma için binalar, ambarlar ve depolar yapılacaktı. Bundan sonra Astarabad şehri iki ülkenin gelecekteki ilişkilerinin yürütüleceği yer olarak tayin ediliyor ve önem kazanıyordu. Astarabad'ta buluşacak olan iki devletin askerleri burada gerekli hazırlıklarını tamamladıktan sonra Herat – Farah – Kandehar yoluyla Hindistan'a ulaşacaklardı.

Fransız askerlerinin ülkelerinden çıkarak Hindistan'a ulaşma süresi üç ay olarak hesap edilmekteydi. Buna göre;

Tuna nehri – Karadeniz: 20 gün

---

kalmamıştı. Malta'ya yerleşen İngiltere, Yediadalar ve Mora'da Hristiyanlar üzerinde propagandaya başlayan Rusya, Osmanlı Devleti için daha tehlikeli hale gelmeye başlamıştı. Midhat Sertoğlu, *aynı eser*, s. 2795.

¹⁶ BOA. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) YEE. (Yıldız Tasnifi Esas Evrakı) 36 / 98 – 1, Antlaşma görüşmelerinin müsveddesi.

¹⁷ BOA. YEE. 36 / 98 – 1.

Tuna ağzı – Taygan: 16 gün
 Taygan – Beyakızbeyanka: 20 gün
 Beyakızbeyanka – Caricin: 5 gün
 Caricin – Ejderhan: 5 gün
 Ejderhan – Astarabad: 10 gün
 Astarabad – Hindistan: 45 gün

Normal şartlarda yolun üç ayda katedilmesi planlanırken, oluşabilecek aksaklıklar da dikkate alınarak bu sürenin beş ay hesaplanmasına karar verildi. Yapılan hesaplama göre 1800 yılı Mayıs ayının başlarında askerler hareket ederlerse, Eylül ayının başlarında ancak Hindistan'a ulaşabileceklerdi. Yolun yarısı kara ve yarısı da nehir veya deniz yolundan ibaret bulunuyordu¹⁸.

B – Askerlerin Sevkiyatı

Fransa askerleri Tuna nehrinden kayıklarla olan yolculuklarında hafif topları ve sandıkları beraberlerine götüreceklerdi. Çadırlar alınmayacaktı. Süvari ve topçular hayvanlarını almayacaklar fakat gittikleri yerlerde kendilerine hayvanlar verileceği için hayvan takımlarını ve eşyalarını beraberlerinde götüreceklerdi. Tuna'dan Karadeniz'e çıkış normalde 20 gün olarak tayin edildiğinden, ihtiyaten askerlerin beraberlerinde bir aylık peksimetleri bulunacaktı. Tuna nehrinin Karadeniz'e döküldüğü yerde Rusya'nın tedarik ettiği Transporlar'da ise 20 günlük erzak hazır bulundurulacaktı. Tuna ağzından askerler gemilere binerken bunu haber vermek için karadan Taygan, Caricin ve Ejderhan'a askeri personel gönderilecekti.

Taygan'a gönderilen askeri personel Fransız askerlerinin buradan kara yoluyla Beyakızbeyanka'ya kadar geçmesi için gerekli tedbirleri Rus görevlilerle görüşerek halletmeye çalışacaklardı. Bu görüşmelerde Fransız askerlerinin gemilerden indirileceği yerlere, daha sonraki güzergâhlarına nakledilmeleri için gerekli hayvanlar ve arabalar tedarik edilecekti. Fransız askerlerinin geçecek oldukları Ten nehri Paris'deki Seyna nehrinden daha geniş olduğundan, bu görevliler Caricin'deki Rus görevlileriyle bunları da konuşarak ona göre kayıkların hazırlanmasını sağlayacaklardı. Caricin'de bulunan görevliler Ten – Volga nehirleri arasında askerlere yetecek düzeyde üç dört yerde erzak depolamak için yerler belirleyerek, Volga nehri üzerinde yeterli derecede kayıklar tedarik edeceklerdi. Ejderhan'da olan görevliler de aynı şekilde yeterli miktarda gemiler ve 15 günlük erzak hazırlayacaklardı¹⁹.

Fransa askerleri Astarabad'a geldiğinde askeri ihtiyaçlar için şunlar hazır hale getirilecekti:²⁰

¹⁸ BOA. YEE. 36 / 98 – 2.

¹⁹ BOA. YEE. 36 / 98 – 3.

²⁰ BOA. YEE. 36 / 98 – 4.

- 1 – Her cins mühimmat ve ağır toplar. Bu mühimmatlar Ejderhan, Kazan ve Saratof`tan getirilecekti,
- 2 – İki ordunun mühimmat ve toplarını nakil için hayvanlar,
- 3 – Köprü takımı ve eşya nakli için araba ve hayvanlar,
- 4 – Fransa süvari askerleri için hayvanlar. Bu hayvanlar Ten –Volga nehirleri arasında bulunan Kazak ve Kalmuklardan satın alınacaktır. Bu bölgede bol hayvan olması sebebiyle çok uygun fiyatlarla satın almak mümkündür,
- 5 - Astarabad – Hindistan arasında Fransa askerlerinin ihtiyaç duyacakları çadırlar,
- 6 – Yeterli derecede çuka, bez, elbiseler ve ayakkabılar. Bu eşyalar Rusya`da bol olduğundan Avrupa`dan daha uygun fiyatlarla buradan tedarik edilebilecekti,
- 7 – Her türlü ilacın olabileceği eczane,
- 8 – Pirinç, fasulye, yağ gibi yiyecek maddeleri,
- 9 – Sığır ve koyun sürüleri,
- 10 – Hayvan yiyecekleri için ot, arpa vs. Bunlar Ejderhan`da bol olduğundan buradan temin edilecekti.

Astarabad`dan Hindistan`a giderken iki devletin askerleri bir çok ülkeden geçeceklerdi. Bu nedenle iki ülke daha önceden ilgili ülkelerin yöneticilerine elçiler göndererek izin alacaklardı. Fakat gönderilecek olan elçiler izin alırken bir bakıma ilgili ülkeleri tehdit eder tarzda sözler kullanacaklardı. Gönderilen elçilerin izin alırken hangi çerçevede konuşacakları da belirlenmişti. Mesela Fransa ve Rus elçileri askerlerinin geçeceği ülkelere izin için vardıklarında diplomatik görüşmelerinde “*Dünyanın en kuvvetli devletlerinden iki devletin askerleri sizlerin topraklarından geçecektir. Bunların maksatları İngilizlerin esaret altına aldıkları Hindistan`ı kurtarmaktır. Büyük zenginliğe sahip Hindistan`a dünyanın her tarafından tüccarlar gelmekte iken İngilizler böyle büyük bir ülkeyi zapt ederek halkını esir eylemiştir. Rusya ve Fransa çaresiz olan bu ülke ve halkını kurtarmak için hayırlı bir düşünceyle askeri güçlerini birleştirdi. Bu nedenle Fransa ve Rusya askerinden emin olabilirsiniz ve korkuya kapılmanıza gerek yoktur. Hatta Rus ve Fransa askeriyle ittifak yaparsanız sizin için ilerde büyük menfaatler olabilir*” tarzında ifadeler kullanacaklar ve yöneticilere mektuplar takdim edeceklerdi.

Burada dikkate değer olan İngiltere gibi benzer gayelere matuf olarak Hindistan`a giden Fransa ve Rusya`nın kendilerini Hindistan`ın ve Hint halkının kurtarıcısı olarak göstermeleri ve İngilizleri sömürgeci olarak lanse etmeleridir. Hindistan`da mevcut sömürgeci devleti atarak yenisini kurma “*hayırlı bir düşünce*” olarak sunulurken, topraklarından asker geçmesine izin vermeyen ülkeler üstü kapalı tehdit edilmektedir. Fakat bu bölgeyi çok iyi bilen Fransa ve Rusya mevcut devletlerin birbirleriyle dostane ilişkilere sahip olmadıklarını ve aralarında büyük düşmanlıklar oluştuğunu hesap ediyorlar ve bu nedenle söz konusu Asya ülkelerinin güçlerini birleştirerek tehdit oluşturamayacaklarını hesaplıyorlardı.

Fransız ve Rus mühendisler, ordular yola çıkmadan önce gerek elçilerle veya gerekse farklı bir şekilde yol üzerindeki ülkelere giderek detaylı haritalar hazırlayacaklardı. Hazırlanacak olan bu haritalarda askerlerin kalacağı yerler, geçeceği nehirler ve şehirler gösterilecek, mühimmat, toplar ve eşyaların geçeceği yollar belirlenecekti. Yol

güzergâhlarında karşılaşılması muhtemel zorlukların neler olabileceği tespit edilerek bunların üstesinden gelinmesi için çözümler belirlenecekti. Bu maksatla gönderilen elçiler, görüşmeleri sonunda ilgili ülkelerle yazılı antlaşmalar imzalayarak taahhütleri resmileştireceklerdi. İmzalanacak olan mukaveleleri daha güvenilir kılmak için bu ülkelerden üst düzey birkaç kişi Rusya ve Fransa tarafından rehin olarak alınacaktı²¹.

Fransa askerlerinin ilk bölüğü Astarabad'a geldiğinde, burada bekleyen Rus askerlerinden bir bölük Hindistan'a gitmek üzere hareket edecekti. Askeri firklar bu şekilde birbirini müteakiben hareket ederek aralarında 5-6 saat bir zaman farkı olacaktı. Belli aralıklarla yola çıkan Fransa ve Rusya askerlerinin aralarındaki irtibatı ise "Avangardi" adı verilen ve Kazaklardan müteşekkil bölükler sağlayacaklardı. Avangardiler 4-5 bin askerden oluşan Kazak süvari birlikleriydi. Avangardiler, askerler arasındaki irtibatı sağlamanın yanında onların geçeceği köprüleri kurmakla da görevliydi.

Yürütülen görüşmelerde, Fransa ve Rus ordularının geçeceği ülkelerin yöneticilerini etkilemek ve onların gönüllerini kazanmaya yönelik olarak verilecek olan hediyeler de genel olarak belirlenmişti. Fransa askerlerinin komutasını üstlenecek olan Anusfin, beraberinde Versay fabrikasından tabanca, tüfenk, kılıç, Sevr fabrikasından güzel vazolar, porselenler, Paris yapımı ilginç saatler ve aynalar ve Asyalıların sevdikleri renklerde kadifeler ve çukalar alarak bunları gittiği ülkelerdeki yöneticilere dağıtacaktı. Bununla Fransa'nın sahip olduğu medeniyet ve gelişmişlik düzeyini göstererek muhataplarını etkilemek tasarlanıyordu. Fransa bununla da kalmayarak istila hareketinin dünyanın istikbali için yapıldığını ifşa etmeye yönelik olarak alanlarında uzman saygın kimseleri ve bilim adamlarını bu bölgelere göndererek kitaplar yazdıracaktı²².

Astarabad'da toplanacak olan Fransa ve Rusya orduları Hindistan'a hareket etmeden önce burada büyük bir tatbikat yapacaklardı. Astarabad'taki yerel ileri gelenlerin de davetli olacağı büyük bir de ziyafet verilecekti. Bunlardan Fransa ve Rusya'nın ne kadar büyük bir devlet olduğunu dünyaya göstermek amaçlanıyordu.

Fransa ve Rusya, detaylı bir şekilde hazırlanan bu planın başarıyla neticeleneceğine inanıyorlardı. Fakat bunun başarısı yine de iki devletin tayin edecekleri komutanlar ve görevlilerin ortak çalışmalarına ve becerilerine bağlıydı. Fransa ve Rusya ordularının gittikleri bölgelerde harcayacakları paranın türü de sıkıntı yaratmıyordu. Çünkü İran ve Hindistan'da tedavülde Venedik, Felemenk ve Rusya paraları olduğundan bunlar ihtiyacı görececek kifayetteydi²³.

D – Bonapart va I. Pavlo'nun proje üzerinde mütalaaları

İki devletin murahhasları tarafından hazırlanan İngilizleri Hint Sömürgesinden atma projesinde bazı noktalar üzerinde Napolyon Bonapart'ın çekinceleri vardı. Bonapart'ın çekinceleri Çar I. Pavlo tarafından giderilmeye çalışıldı²⁴.

Bonapart'ın çekinceleri şu noktalar üzerine yoğunlaşıyordu:²⁵

²¹ BOA. YEE. 36 / 98 – 5.

²² BOA. YEE. 36 / 98 – 6.

²³ BOA. YEE. 36 / 98 – 6.

²⁴ BOA. YEE. 36 / 98 – 7.

- 1 – Tuna`da yeteri kadar kayık olup olmadığı,
- 2 – Tuna ve Karadeniz`in kullanımında Osmanlı Devleti`nin tepkisi,
- 3 – Karadeniz`de yeteri kadar gemi olup olmadığı,
- 4 – İngiliz donanmasının olası baskını,
- 5 – Astarabad – Hindistan arasının bilinmezliği.

Rusya İmparatoru I. Pavlo, Bonapart`ın kafasında oluşan bu soruları detaylı olarak cevapladı. I. Pavlo tarafından verilen cevaplar şu şekildedir²⁶:

1 – Tuna nehri üzerinden 30 bin Fransız askerinin taşınması için yeterli kayıkların bulunabileceği tahmin edilmektedir. Fakat bu noktada sıkıntıya düşülürse Fransa ordusu kara yoluyla İbrail veya Akkerman`a getirilecek ve oradan gemilerle tahliyeleri sağlanacaktır.

2 – Fransa askerlerinin Tuna nehrini kullanarak Karadeniz`e gelmeleri ve buradan gemilere binerek Azak`a geçmeleri durumunda oluşacak olan Osmanlı Devleti tepkisinden Fransa çekirse de Rusya bu şekilde düşünmemektedir. Pavlo`ya göre Rusya, Osmanlı Devleti`ne istediğini yaptırabilecek güçte ve gücünün büyüklüğü Osmanlı Devleti`ni caydıracak ve korkutacak derecedeydi.

3 – Karadeniz`e taşınacak olan Fransa askerini buradan Azak`a nakil için gemi sıkıntısı çekilmeyeceği tahmin edilmektedir. Rusya, Karadeniz limanlarına her büyüklükte 300 kadar gemi çıkarabileceğini taahhüt ediyordu. Bunda da sıkıntıya düşülürse çok sayıda ticari gemileri olan Avusturya`dan destek alınacaktı.

4 – İngiliz donanmasının Amiral Keyt komutasında Akdeniz boğazını geçerek Fransa askerine engel olabileceği konusunda Fransa`nın öngörülerine Rusya katılmıyordu. Doğu Akdeniz`e ve hatta boğazlardan Karadeniz`e geçecek bir İngiliz donanmasına her şeyden önce Osmanlı Devleti`nin engel olacağına inanılıyordu. Rusya, Osmanlı makamları engel olmasalar dahi muhtemel bir İngiliz saldırısını rahatlıkla defedebileceğini düşünüyordu.

5 – Astarabad – Hindistan arasında geçirilecek olan 300 saatlik mesafe Fransa için “çöl” ve “yaban” olarak tanımlansa da Rusya için böyle değildi. Rusya`ya göre uzun zamandan beri açık ve kullanımda olan bu yollar çöl ve yaban değildi. Kervanlar bu yolu 35 – 40 günde almaktaydılar. Arazisi bilinenin aksine Arabistan gibi kumluk değil yeşil ve akarsuların aktığı yerlerden oluşmaktaydı. Bu yörede ot ve pirinç boldu. Zengin çeşitlilikte meyveler ve hayvanlar bulunmaktaydı. Tek caydırıcı olumsuzluğu yolun uzun olmasıydı.

Rus Çarı I. Pavlo, Fransa ve Rusya askerlerine büyük övgülerde bulunuyordu. Onların sıkıntı ve meşakkate alışkın olduklarını, kendilerini büyük şan ve şöhretin beklediğini söylüyordu. I. Pavlo, yolun uzun olmasına rağmen aşılabileceğine yönelik olarak geçmiş tarihlerden örnekler veriyordu. Mesela 1738-39 senelerinde Nadir Şah, büyük bir ordu ile Delhi`den Kandahar – Farah – Herat – Meşhed yolunu takip ederek Astarabad`a gelmişti²⁷. 1740`larda bu şehirlerin çok büyük olduğu vurgulanıyor, eski dönemine göre 60 yılda

²⁵ BOA. YEE. 36 / 98 – 8.

²⁶ BOA. YEE. 36 / 98 – 9.

²⁷ 1738 yılında başlayan Nadir Şah`ın Hindistan seferi için bakınız: Yılmaz Karadeniz, *İran Tarihi (1700 – 1925)*, s. İstanbul 2012, s. 153 – 162.

cazibesini kaybetse de yine büyük ve faal şehirler olduğu vurgulanıyordu. Burada İran askeri ile Avrupa askerinin de kıyaslaması yapılıyor, o dönemin şartları içinde Asya askerinin bu yolu kolayca geçtiği dikkate alınarak, daha iyi şartlara sahip olan Fransa ve Rusya askerlerinin bu yolu çok daha kolay kat edebileceğine inanılıyordu.

Fransa ve Rusya arasında bu görüşmeler bir yıl kadar sürdükten sonra, Eylül 1800 tarihinde Malta'nın İngilizler tarafından işgaliyle farklı bir döneme girdi. Rusya ile İngiltere arasındaki ilişkiler gerildiğinden Rusya, Fransa ile yakınlaşmaya başladı. İlk önce iki ülke arasında antlaşma ve daha sonra da uzun bir süreden beri yürütülen Hindistan'dan İngiltere'yi kovmayı hedefleyen projeyi kapsayan projeler görüşülmeye başlandı.

Rusya'nın Fransa'ya yanaşmasına İngiltere kadar kendi içinden de tepki topluyordu. İngiliz diplomasisi Ruslara göre çok daha mahir bulunuyordu. Bu nedenle İngiltere'nin Petersburg elçisi Viptort, I. Pavlo aleyhine faaliyetlerde bulunmuş ve çok geçmeden onu istemeyen bir muhalefetin oluşmasına zemin hazırlamıştı. 23/24 Mart 1801 yılında yapılan bir darbeyle I. Pavlo öldürülünce Fransa ile ortaklaşa mutabakata varılan bu proje hayata geçmeden sona ermiş oldu.

I. Pavlo'nun yerine oğlu I. Aleksander geçince Rusya –Fransa ilişkileri daha farklı bir boyut kazandı. Napolyon Bonapart, sürgün yaşadığı St. Helena Adası'nda da (1815 – 1821) birkaç defa Rusya ile Fransa arasında böyle bir projeye karar verildiğinden bahsetmiştir²⁸.

Sonuç

Gizli görüşmeleri ve hazırlığı bir yıl kadar süren bu büyük projenin müzakereleri, Fransa I. Konsülü Napolyon Bonapart'ın teşvik ve gayretleriyle iki ülke arasında gizli olarak yürütülmüştür. Bonapart ve I. Pavlo projeden çok şeyler bekliyordu ve ikisi de başarılı olacağı konusunda emindiler. Fransa'da cumhuriyetçiler ve kralcıları sindiren Bonapart, Rusya ile yola çıkmaya yönelik şedit bir muhalefet ile karşılaşmazken, I. Pavlo iç siyasette güçlü bir muhalefeti karşısında buldu. İngiltere de el altından muhalefeti I. Pavlo'ya karşı kışkırttı. Neticede I. Pavlo bir darbeyle çarlıktan indirildi ve oğlu I. Aleksander darbecilerin vesayeti altında yeni çar oldu. Dolayısıyla Fransa ve Rusya arasında görüşülen proje de gündemden kaldırıldı. Rusya, yeni dönemde İngiltere'ye yaklaştı. Fransa ise daha sonraki yıllarda tüm Avrupa'yı karşısına alarak Bonapart'ın önderliğinde kendi politikasını yürütmeye çalıştı. Bu durum 1815 Viyana Konferansı'na kadar devam etti.

Fransa ile Rusya arasında gizli olarak görüşülen bu projenin antlaşma olarak imzalandığına yönelik kayıtlar bulunmamaktadır. Fakat tüm detaylara varıncaya kadar görüşüldüğü dikkate alınırsa I. Pavlo'nun öldürülmesiyle müzakereleri yapılan bir proje olarak kalmıştır. Bu proje İngiltere, Fransa ve Rusya'nın 19. asrın başlarında Osmanlı Devleti'ne yönelik olarak bakış açılarını ortaya koyma noktasında önemlidir.

²⁸ Ahmed Cevdet Paşa, *aynı eser*, s. 349.

KAYNAKÇA

BOA. YEE: 36 / 98

Ahmed Cevdet Paşa. *Tarih-i Cevdet*, C. 7. İstanbul 1292.

AULARD, A. *Fransa İnkılabının Siyasi Tarihi Demokrasinin ve Cumhuriyetin Kaynakları ve Gelişmesi (1789 – 1804)*, Çev. Nazım Poroy, III, Ankara 1987.

DEMİR, Ali. “Sömürge Devletlerinin Kullandığı Sömürgecilik Araç ve Metotları Vaka Analizi: Belçika Krallığı’nın Kongo’daki Sömürge Dönemi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl 7, Sayı 14, s. 116 – 141.

DOĞAN, D. Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul 1994.

KARADENİZ, Yılmaz; *İran Tarihi (1700 – 1925)*. İstanbul 2012.

KURAT, Akdes Nimet. *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917’ye Kadar*. Ankara 1987.

MCGOWAN, Bruce. “Ayanlar çağı, 1699- 1812”, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. Edit. Halil İnalcık – Donalt Quataert, İstanbul 2004.

JORGA, Nicolea. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. Çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2009.

SERTOĞLU, Midhat. *Mufassal Osmanlı Tarihi V*. Ankara 2011.

SOYSAL, İsmail. *Fransız İhtilali ve Türk Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789 – 1802)*. Ankara 1987.